

11. Семиченко В. А. Психология общения. – К.: Магістр-С, 1998. – 152 с.
12. Сибирякова В.Ф. Умственная активность школьников и обучаемость иностранному языку. – М.: Просвещение, 1978. – 152 с.
13. Blanc P.D., Rets H.T., Jackson L. The Effects of Verbal Reinforcement on Intrinsic Motivation for Sex-Linked Tasks// Sex Roles. – 1984. – Vol. 10. – P. 369-387.
14. Deci E.L. Effects of Externally-Mediated Rewards on Intrinsic Motivation //Journal of Personal and Social Psychology. – 1971. – Vol. 18. – P. 105-115.
15. Deci E.L. Intrinsic Motivation, Extrinsic Reinforcement and Inaquity // Journal of Personal and Social Psychology. – 1972. – Vol. 22. – P. 113-120.

Success in studies depends not only upon abilities and knowledge but also upon motivation. The article proves that if a person is stronger motivated in studies he has better academic results. The problem of low motivation is an urgent one for modern generation of students.

Key words: mastering of foreign language, cognitive style of personality, field dependence, field independence, analytic and synthetic capability, personality growth, self-determination, motivation.

Отримано: 22.09.2008.

УДК 784:378.147.016

В.М. Лабунець, Ж.Ю. Карташова

Психолого-педагогічні особливості формування виконавської майстерності студента-інструменталіста

У статті окреслено оптимальні шляхи формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музики загальноосвітньої школи у процесі його інструментальної підготовки, розкрито головні напрямки у цій сфері, зокрема: гра на слух, читання з аркуша, транспонування, добір акомпанементу.

Ключові слова: педагогічна діяльність, інструментальна підготовка, виконавство, творча активність.

В статті указані оптимальні шляхи формування виконавського майстерства майбутнього вчителя музики загальноосвітньої школи в процесі його інструментальної підготовки, розкрито основні напрями в цій сфері, а саме: гра на слух, читання з листа, транспонування, підбір аккомпанементу.

Ключевые слова: педагогическая деятельность, инструментальная подготовка, исполнение, творческая активность.

В умовах розвитку вищої школи пріоритетного значення набувають процеси оновлення змісту та методів навчання студентів. Зокрема, в царині музичної освіти особливо важливими постають питання вдосконалення інструментальної підготовки майбутніх фахівців, одним із провідних компонентів якої виступає розвиток виконавської техніки.

Удосконалення музично-педагогічної підготовки вчителя полягає в розвитку професійно значущих якостей студента інструменталіста. Найважливішим компонентом фахової – підготовки вчителя в умовах навчання на музично-педагогічному факультеті є інструментальна підготовка. Загальноновизнано, що виконавська і концертмейстерська діяльність є базою всіх професійних даних спеціаліста – музиканта.

Музично виконавське мистецтво здавна перебуває в центрі уваги музикантів педагогів, які всебічно вивчають різні аспекти цього складного явища. Проблема формування професійних якостей студентів на музично педагогічному факультеті у класі основного музичного інструмента безпосередньо впливає з тих вимог, які ставляться перед учителем музики в процесі роботи з дітьми на уроках та в позаурочний час.

Учитель музики, постійно виступаючи на уроці в ролі виконавця, ілюстратора та акомпаніатора, використовує свої вміння гри на інструменті й у позаурочній музично-освітній та виховній роботі. Будь яка виконавська діяльність зміцнює авторитет учителя як музиканта та пропагандиста кращих надбань музичного мистецтва. Пам'ятаючи про це, він повинен постійно удосконалювати свою виконавську майстерність: ознайомлюватися з новими творами, відпрацьовувати швидко й усвідомлене засвоєння нотного тексту, поповнювати свій виконавський репертуар. У нашій статті ми сконцентруємося на фортепіанній підготовці, оскільки цим інструментом

користується більша частина вчителів музики, навіть ті, у кого основний інструмент баян, акордеон, гітара. Але всі вони вивчали у вузі фортепіано як додатковий інструмент.

Переважна більшість учителів-практиків віддають перевагу фортепіано тому, що вважають його таким, який найбільше відповідає вимогам проведення уроку музики. Здійснивши аналіз “Програми з музики для загальноосвітньої школи”, ми переконались, що вчитель повинен ілюструвати велику кількість творів, написаних саме для фортепіано. Крім того, зручність цього інструмента і в тому, що, розучуючи з учнями пісню, вчитель однією рукою може диригувати, а другою акомпанувати чи грати хорову партитуру.

Професійно виконавські якості учителя музики ґрунтуються на органічному поєднанні розвитку загальномузичних теоретичних знань, умінь та практичних виконавських навичок, роботи над культурою і технікою виконання, вміння сприймати музику через осягнення її змісту з наступним втіленням у конкретному звучанні на інструменті. Окрім того, учитель повинен враховувати і психологічні особливості своєї діяльності: вміти не тільки високохудожньо виконувати музичний твір, але й, що не менш важливо, вміти донести музичний матеріал до дітей, всіляко сприяючи виконанню завдань уроку музики. Практика показує, що вузька виконавська спеціалізація не може ефективно сприяти розв’язанню тих загальноосвітніх завдань, які ставляться перед учителем музики на сучасному етапі розвитку суспільства. Досконало грати на музичному інструменті замало для того, щоб бути добрим учителем. Завдання інструментально-виконавської діяльності учителя музики в школі передбачають:

1. Вміння використовувати музичні твори різного стилю і форми інструментального викладу.
2. Вміння розкривати художній образ музичного твору на основі чіткого і точного відтворення нотного тексту, спираючись на власний виконавський досвід.
3. Володіння комплексом вмінь та навичок самостійної роботи над музичним твором.
4. Знання специфіки виконання репертуару, включеного до шкільних програм зі слухання музики; вміння ілюструвати фрагменти, епізоди музичних творів,

зосереджуючи увагу дітей на найбільш значних і виразних моментах тощо.

Професійна діяльність учителя музики вимагає комплексу виконавських знань, умінь і навичок, які можна згрупувати за такими видами:

1. Сольне виконання на музичному інструменті:

- знання стилістичних закономірностей виконання творів композиторів різних шкіл і напрямів та засоби художнього втілення авторського задуму;
- добір найбільш цікавих і значущих додаткових музичних творів до програми “Музика в школі” при повній погодженості з нею та ілюстрація творів на професійному рівні.

2. Самостійна робота над музичними творами:

- володіння методикою поетапного розучування музичних творів з наступним виконанням за голосами: особливості роботи над звуком, ритмом, динамікою в творах різного стилю, жанру, форми та подолання технічних труднощів виконання;
- розв’язання виконавських завдань шляхом точного відтворення тексту і розуміння сутності авторського задуму та віднайдення необхідних виражальних засобів; ескізне опанування музичних творів за короткий термін.

3. Акомпаніаторська діяльність:

- знання особливостей музичного супроводу дитячим вокальним, хоровим та інструментальним колективом;
- робота над акомпанементом: швидкість орієнтації в різноманітних фактурах вокально хорових творів; супровід власного співу; спрощення партії акомпанементу; створення в процесі супроводу цілісного музичного образу.

4. Читання з аркуша:

- знання специфіки читання нот з аркуша сольних, ансамблевих та хорових творів, особливостей різних типів фактури викладу музичних творів та закономірностей їх гармонічного розвитку;
- вільне оперування музично-слуховими уявленнями та охоплення основних напрямів динамічного і темпового розвитку музичного твору з чітким вирізненням гармонічної основи.

5. Транспонування музичних творів:

- знання основних аплікатурних принципів усіх видів гам, акордів та арпеджіо;
- вміння внутрішнім слухом чути музичний матеріал у початковій тональності; швидкість перенесення фактурних і гармонічних компонентів в іншу тональність; спрощення музичного матеріалу за рахунок зняття другорядних деталей мелодійного і гармонічного розвитку.

6. Гра в ансамблі:

- вміння взаємодіяти з партнерами в напружених ситуаціях під час репетиційної роботи і концертного виступу;
- відчуття динамічної, ритмічної і художньої цільності музичного твору;
- знання структури спільної музично-виконавської діяльності, її організаційно процесуальних особливостей та вимог до особистості виконавця;
- усвідомлення ролі спілкування у процесі спільного музикування, визначення особливостей вербальної та невербальної комунікації під час репетиції та концерту.

7. Творчі виконавська діяльність:

- знання закономірностей імпровізації у визначеному стилі;
- добір за слухом знайомих і незнайомих мелодій з адекватним акомпанементом та гармонізація музичних фрагментів; імпровізація на задану тему зі зміною ритмічної основи, фактури, тональності.

Приділяючи увагу розвитку творчих здібностей студента-виконавця, не можна забувати й про те, що без “міцного ремесла” немає мистецтва, що виховання необхідних технічних навичок і вмінь має бути на першому місці. Проте принципи єдності навчання і музично творчого виховання, опора на слухотворчу сферу студента, підпорядкування технічного розвитку художньому мають найважливіше значення для інструментальної педагогіки. Вони повинні бути визначені як провідні у програмах з методики навчання гри на музичному інструменті [3].

Серед важливих і різноманітних властивостей музично-педагогічної кваліфікації вчителя музики виняткова роль

належить саме володінню інструментом. Практика доводить, що вчителю музики необхідно творчо музикувати: грати на слух, гармонізувати мелодії, створювати інструментальний супровід до вміщених у збірках вокально хорових творів, транспонувати тощо. Володіння навичками творчого музикування є свідченням високого рівня загальномузичної кваліфікації вчителя. Однією із необхідних умов оволодіння навичками творчого музикування є вміння гармонізувати мелодії. У зв'язку з цим у процесі навчання основна увага у формуванні творчих навичок має бути спрямована на розвиток гармонічного слуху. Досвід і практичні рекомендації вітчизняних і зарубіжних педагогів показують, що при цілеспрямованому навчанні гармонічний слух, який відстає у своєму розвитку від мелодичного, може бути розвинений у переважній більшості студентів, причому за порівняно короткий час [1].

У статті головну увагу ми зосередимо на синтезі виконавських і педагогічних якостей вчителя музики. Практика дозволяє констатувати, що використання вчителем у своїй роботі низки методичних прийомів сприяє самовихованню і самовдосконаленню його професійних якостей. Перш за все для формування і розвитку логіко теоретичного мислення необхідно широко використовувати узагальнення, які дозволять на окремих прикладах розкривати закономірності художніх явищ. Маємо на увазі не тільки методи роботи над подоланням різноманітних виконавських труднощів, а й принципи інтерпретації музичного твору, його стилістичних особливостей. Узагальнення дають можливість пов'язувати окремі питання виконавства із загальними проблемами музичної педагогіки і слугують основою формування професійних знань, умінь та навичок.

Загальновідомо, що в основі роботи над музичним твором лежить знання загальних закономірностей музичного мистецтва і головних художніх принципів виконання. Їх мета, перш за все, у намаганні точно передати авторський задум. Важливо вміти на основі детального вивчення нотного тексту глибоко проникати у зміст музичного твору, розуміти його ідею, орієнтуватися у стильових та жанрових особливостях. І тут, перш за все необхідно вдосконалювати навички творчого підходу до змісту музичного твору, оскільки виконання може бути правдивим лише у тому випадку, якщо воно щире, коли

думки і почуття виконавця ідентичні думкам та почуттям автора музичного твору.

У процесі роботи над музичним твором дуже важливо віднайти засоби музичної виразності, правильний добір яких слугує основою відтворення музично образного змісту твору. Виконуючи музичний твір на уроці, розв'язуючи художні завдання, вчитель повинен одночасно володіти вміннями, які сприяють активізації уваги школярів та виробленню більш глибокого розуміння ними змісту твору.

Окреслимо основні вміння:

- постійне вслуховування в музику з одночасним усвідомленням інтонаційної виразності у відповідності до змісту твору;
- зупинка уваги на окремих елементах музичної тканини з наступним розв'язанням нових художніх завдань;
- відчуття і розуміння музичної думки з урахуванням усіх елементів виразності в їх взаємодії;
- охоплення форми твору з постійним зверненням уваги на співвідношення цілого і окремих частин, кульмінацій і цезур, темпових та динамічних контрастів тощо;
- теоретичне осмислення твору з проникненням в особливості музичної мови.

Творчість учителя музики – це діяльність, спрямована на реалізацію навчального процесу з метою оптимізації його через привнесення нових елементів, активного оперування новими знаннями, навичками в іншому, в порівнянні зі звичайним підходом, в ракурсі, спрямованому на досягнення якісно нових дидактичних результатів. А з іншого боку, його творчість передбачає особистісні прояви у різних аспектах власне музичної творчості – імпровізації, елементарної композиції тощо. У практиці ці два моменти повинні існувати в глибокому взаємозв'язку. І саме тому формування творчого потенціалу вчителя музики повинно, на наш погляд, обов'язково входити в систему навчання з усіх фахових дисциплін. Проте саме викладач основного музичного інструмента в міру специфіки організації індивідуально-педагогічної діяльності може розв'язати проблему активізації внутрішніх потенційних сил особистості студента, без чого неможливо сформувати основи педагогічної майстерності майбутнього вчителя музики. Але тут потрібно зазначити, що розвиток творчого потенціалу

можливий тільки за наявності власної активності й зацікавленості особистості у здійсненні свого розвитку. Знання, вміння і навички є обов'язковою умовою для вдосконалення того чи іншого творчого акту. Але сутність творчості не в їхньому формальному накопиченні, а у використанні їх як засобу для відкриття нових шляхів, закономірностей і способів дій, які призводять до отримання результатів, невідомих досі [3].

Інструментально-виконавський репертуар вчителя містить твори різних епох, стилів та жанрів, проте за ступенем складності ці твори обов'язково повинні відповідати рівню його музичної підготовки. Особливе місце у виконавському репертуарі вчителя займають твори зі шкільної програми для слухання музики. Варто зазначити, що шкільний репертуар стосується не тільки уроку музики, він безпосередньо пов'язаний і з проведенням різноманітних позаурочних і позашкільних заходів: бесіди про музику, лекції-концерти, музичні вікторини, тематичні вечори тощо. Добираючи музичні твори для виконання у школі, вчитель керується завданнями виховання високого художнього смаку школярів, доступністю цих творів для сприйняття дітьми різних вікових груп, яскравістю і контрастністю виконуваного репертуару.

До виконавського репертуару вчителя, безумовно, повинні бути включені музичні твори для різних вікових груп школярів: молодших, середніх і старших класів. І якщо в початкових класах такі твори не дуже складні, то репертуар для старших класів вимагає високого рівня професійних виконавських вмінь та навичок. Якість виконання музичних творів слугує одним із показників педагогічної майстерності вчителя; до того ж, чим більший багаж п'єс, які вчитель у змозі виконувати на професійному рівні, тим вищим буде його авторитет та результати музично-виховної роботи з дітьми. Проте виконавську діяльність вчителя музики не потрібно оцінювати як естрадно-концертну, а як яскраве, емоційне, образне, доступне виконання для дітей. У процесі співбесід з молодими викладачами музики ми з'ясували, що за час навчання у вищому навчальному закладі ними був накопичений достатній обсяг репертуару для роботи з школярами молодших класів як на уроках, так і для проведення позаурочних заходів, проте для роботи в середніх і старших класах було б добре для

наповнення уроку живими ілюстраціями мати у репертуарі такі, наприклад, твори, як “Вальси” і “Музичні моменти” Ф. Шуберта, фортепіанні твори М. Лисенка, музичні п’єси сучасних українських композиторів.

Демонструючи музичні твори, вчитель, у першу чергу, повинен бути особливо вимогливим до себе, постійно пам’ятати, що музика має пробуджувати творчу фантазію дітей, сприяти формуванню асоціативно-образного і логічного мислення.

Сучасна музично-інструментальна педагогіка характеризується інтенсивністю у пошуках можливостей розширення музичної ерудиції та накопичення репертуару майбутнього вчителя. Виходячи з потреб практики, актуальним, на наш погляд, є звернення педагогів вищої школи до ескізного вивчення музичних творів у викладанні гри на основному музичному інструменті. Загальновідомо, що вивчення музичних творів у цьому випадку не доводиться до повної довершеності, робота призупиняється дещо раніше. Власне, таку форму навчально педагогічної діяльності можна охарактеризувати як проміжну між читанням нот з аркуша і досконалим засвоєнням музичного твору. Останнім рубежем ескізного вивчення твору слугує етап, на якому студент-виконавець охоплює загально задум твору, отримує художньо достовірну уяву про нього і, як виконавець, може впевнено передати цей задум на музичному інструменті. Обмеження термінів опрацювання музичного твору означає, по суті, прискорення темпів проходження навчального матеріалу. Студент опиняється перед необхідністю засвоєння певної інформації в скорочено ущільнені терміни. Саме це призводить до безперервного накопичення щоразу нових знань, до відмови від тупцювання на місці та одноманітного повтору раніше пройденого. Використовуючи цей метод, музичний твір не обов’язково вивчати напам’ять та доводити його виконання до можливої досконалості. Скорочується термін розучування твору, що дає можливість за адекватний період часу опанувати більшу кількість музичних творів. Проте не можна трактувати запропонований метод як поверхове виконання. При ескізному розучуванні на перший план висувуються ті вміння, які необхідні майбутньому вчителю музики в роботі зі школярами: це, перш за все, вміння зрозуміти зміст музичного твору, осягнути його художній задум і, по можливості, виявити засоби музичної виразності. Такий вид

самостійної роботи сприяє значному розширенню репертуару, збагаченню виконавського досвіду студента.

Одним із важливих аспектів підготовки майбутнього вчителя музики є володіння вміннями та навичками концертмейстерської роботи. По закінченні вищого навчального закладу вчитель музики повинен вміти: акомпанувати вокально хоровим колективам, супроводжувати власний спів, читати з аркуша і транспонувати партію акомпанементу в інші тональності, добирати за слухом і супроводжувати популярні пісні. Зазвичай найбільш складним для вчителя буває добір на слух і транспонування. Що стосується транспонування, то на нашу думку, з появою комп'ютерних програм, які надають можливість швидше перенести нотний текст у будь-яку тональність, потреба у транспонуванні з часом зникне. Проте у практиці роботи вчителя трапляються ситуації, коли ці вміння необхідні. Спосіб навчання гри на слух, основою якого є здатність довільного оперування музично-слуховими уявленнями, один із найменш досліджених в українській музичній педагогіці. На жаль, багато хто з вчителів не володіє достатньо розвиненим внутрішнім слухом, а відтак, не завжди може довільно оперувати музично-слуховими уявленнями, диференційовано сприймати і подавати музичний матеріал. Формування цих навичок повинно розпочинатися з розвитку вміння добору на слух, що може стати важливим підґрунтям успішного читання з аркуша і транспонування. Під час гри на слух доцільно використовувати прості народні пісні з невеликим діапазоном. Кількість музичних прикладів, побудованих на народних мелодіях, кожен викладач визначає самостійно. Розвиток навичок добору акомпанементу до цих мелодій повинен супроводжуватися ілюстрацією викладачем з наступним наслідуванням студента. Такий показ є одним із шляхів переходу до наступного етапу роботи – підготовки до самостійного, творчого добору акомпанементу [2]. Навчання гри на слух повинно враховувати індивідуальні особливості студента: міру обдарованості, сприйнятливості, розвиненість музичної пам'яті, почуття ритму тощо. Цей процес вимагає диференційованого підходу, кожен студент повинен мати індивідуальні завдання на кожен вид музикування.

У процесі читання з аркуша вчитель повинен вміти швидко вникати у задум твору, передбачати лінію розвитку музичного

образу, зосереджуватись на головному, одночасно бачити партію соліста і супровід, музичний та літературний текст, усвідомлювати характер музики, звертаючи увагу на зміну темпу, тональності, фактури і ритмічні зміни. Для розвитку цих навичок ми пропонуємо безперервне виконання, сприйняття музичного тексту не окремими знаками, а великими звуковими комплексами, володіння найбільш розповсюдженими фактурними формулами, гамами, арпеджіо, акордами тощо, виконання акомпанементу з одночасним співом вокальної партії. Формуючи комплекс навичок читання з аркуша, вчитель музики повинен враховувати, що:

- роботу доцільно розпочинати з творів, написаних у повільному темпі, з малою кількістю випадкових знаків та з однотипною фактурою супроводу, що не вимагає складної аплікатури;
- обов'язковою умовою є вироблення вміння вільно орієнтуватися на клавіатурі музичного інструмента.

Отже, одним із проявів музичної компетентності вчителя є його виконавська культура. У своїй професійній діяльності він постійно повинен виступати в ролі виконавця, а для цього необхідно вільно володіти музичною літературою, розуміти і опанувати музичний матеріал і, творчо інтерпретуючи, доносити його до слухачів.

Творча робота вчителя музики в загальноосвітній школі ґрунтується на міцній музично-виконавській підготовці, забезпечити яку повинні, насамперед, заняття з основного музичного інструмента, в ході яких у майбутнього фахівця формується художня, методична і загальнопедагогічна культура.

Список використаних джерел

1. Арчажникова Л.Г. Активизация творческих качеств учителя музыки в процессе методической подготовки // Повышение эффективности развития творческих качеств учителя музыки в процессе вузовского обучения / Под ред. Арчажниковой Л.Г. – М/сб. науч. тр. – М.: МГЗПИ, 1991.
2. Люблинский А. Теория и практика аккомпанемента: Методологические основы. – Л.: Музыка, 1972.
3. Падалка Г.М. Музична педагогіка: Курс лекцій з актуальних проблем викладання музичних дисциплін

в системі педагогічної освіти / За ред. В.Г. Бутенка. –
Херсон: ХДПІ, 1995.

In this article we define the optimal ways of the formation of playing skills of the future music teacher in the process of his instrumental training; we reveal the principal directions in this sphere, such as: play by ear, reading from the paper, transposition, accompaniment selection.

Key words: pedagogical activity, instrumental training, performance, creative activity.

Отримано: 5.09.2008.

УДК 159.955:343.102-057.36

О.А. Левенець

Особливості професійної спрямованості працівників слідчих підрозділів органів внутрішніх справ

Автор звертає увагу на складність та суперечливість професійних функцій працівників міліції, зокрема працівників слідчих підрозділів. У статті досліджено типи їх професійної спрямованості як передумови ефективного розвитку вмінь, необхідних для успішного виконання діяльності.

Ключові слова: суперечливість діяльності, професійні вміння, професійна спрямованість, типи діяльностей.

Автор обращает внимание на сложность и противоречивость профессиональных функций сотрудников милиции, в частности работников следственных подразделений. В статье исследуются типы их профессиональной направленности как предпосылки эффективного развития умений, необходимых для успешного выполнения деятельности.

Ключевые слова: противоречивость деятельности, профессиональные умения, профессиональная направленность, типы деятельности.

Більшість професій системи органів внутрішніх справ характеризуються складністю професійних завдань, бага-